

vanje 'bioetičkog pitanja' moglo biti s ičim drugim tako intimno, štoviše, nerazdruživo povezano kao s pitanjem o Bogu Gospodina našega Isusa Krista.«

Predavači, birani po vrsnoći i stručnosti, piše delegat o. Bebić u predgovoru zbornika, svojim su predavanjima uspješli zainteresirati sudionice i sudionike skupa, njih oko 150 iz osam europskih zemalja, što potvrđuju vrlo živi razgovori vođeni izvan službenoga programa skupa. »Ovaj zbornik priredili smo u prvome redu zato da ono što je na susretu rečeno trajno sačuvamo i učinimo dostupnim svima koji su za promatranu problematiku na bilo koji način zainteresirani, a takvih, uvjeren sam, nije malo.« Za nadati se da će svi oni koji žele pristupati Bibliji na suvremen način u zborniku pronaći dovoljno znanstveno utemeljenog sadržaja, a njegovim objavljivanjem istovremeno na hrvatskom i njemačkom jeziku ta sve aktualnija tematika tako postaje bliža ne samo hrvatskim već i njemačkim čitateljima i znanstvenim djelatnicima. U tom smislu skladno se uklapa i vrlo uspješno rješenje korica zbornika autorice Romane Kažaj.

Adolf Polegubić

A. POPOVIĆ: *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Staroga i Novoga zavjeta s Dodatkom, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004., 368 str.*

Autor je prezbitar Provincije bosanskih franjevaca, profesor Svetoga pisma na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Knjiga sadrži egzegetске članke koje je objavljivao u zbornicima i časopisima hrvatskog govornog područja od 1991. do 2004. U pet poglavlja prvoga dijela donosi ko-

mentar dijelova Knjige Postanka, Izajijine te Psalma 58 (str. 9-83). U drugom dijelu su četiri teme iz sinoptičkih evanđelja i jedno poglavlje o sličnosti i razlikama između sinoptika i Ivana (str. 87-172) a zatim slijede teme o Pavlovu stavu prema židovskim sunarodnjacima te o njegovu službenju apostolskom slobodom (str. 173-222). Treći dio autor je naslovio »Opće biblijske teme« (str. 225-309) te tu uvrstio svoje predavanje o Bibliji kao knjizi pamćenja sa simpozija 2003. god., zatim prilog »'Globalizacija' rimskog carstva i širenje kršćanstva« koji je priredio za *Spomen-spis Povodom 90. obljetnice rođenja dr. fra Ignacija Gavrana* (Udruga đaka Franjevačke gimnazije – Visoko, Zagreb 2004.) i članak »Čovjek i njegova prava u svjetlu Biblije« izvorno priređen za zbornu djelo, V. Blažević (priredio): *Ljudska prava i Katolička crkva* (Pravni centar – Sarajevo 2000.). U »Dodatku« (str. 313-343) su tri članka o dokumentima katoličkog učiteljstva za tumačenje Svetoga pisma u Crkvi: *Biblija i kristologija* iz god. 1984. (na hrvatskom objavljen u nizu *Dokumenti 99* tek 1995. god.), *Tumačenje Biblije u Crkvi* iz god. 1993. (*Dokumenti 99*) i *Židovski narod i njegova Sveta pisma u kršćanskoj Bibliji* iz 2001. god. (*Dokumenti 133, KS 2003.*). Ovaj posljednji on je i preveo s talijanskog izvornika a objavila Kršćanska sadašnjost u Zagrebu koja je ovaj niz otvorila enciklikom Pavla VI. *Populorum progressio* god. 1967. i od tada se trudi da u relativno kratkom roku izda hrvatski prijevod važnih dokumenata Sv. Stolice.

Iz prvog dijela skrećem čitateljima pozornost na novi pristup građi u Post 1-11 koju bibličari nazivaju prapoviješću, zatim na tumačenje grijeha Adama i Eve (Post 3, 1-7) te prvog bratoubojstva (Post 4, 1-16). Jednakost muškarca i žene vidi autor i u tome što je žena prva sagriješila a muškarac prvi podvrgnut Božjem saslušanju,

a u potpunost ljudskog bića ubraja i sposobnost stidjeti se. Psalm 58 biblijska značnost danas označava kao tužaljku nevinog patnika koji »zasljepljujuću sablazan nepravde povjerava neumoljivom djelovanju Božje pravde« (str. 67). Zbog formalnog proklinjanja protivnika ovaj je psalam izostavljen iz Časoslova današnje Crkve. Kršćani pojedinačno mogu dakako moliti ovaj psalam kao suočavanje s institucionaliziranim nasiljem, ali tako da u iskorenjivanju zla i nepravde počinju od sebe. Pjesmu o Sluzi Patniku u Iz 53, 4-7 kao slici Isusa patnika autor tumači time što ovaj Sluga nije dopustio da bude uvjetovan nepravdom, ali on očekuje pravdu po obraćenju zločinca.

U egezegetskoj studiji o učenicima prema Markovu evanđelju (87-128) obradio je napomene o učenicima tijekom Isusova djelovanja u Galileji, zatim na putu u Jeruzalemu, za vrijeme posljednjeg tjedna u Jeruzalemu te u događajima muke i uskrsnuća. Iako se s Petrovom zatajom raspada zajednica Isusovih učenika pred smrt Isusovu, ipak Petrove suze označuju povratak Isusu. Kad preko anđela dobiju poziv na uskrsno jutro, neka pođu u Galileju gdje će vidjeti uskrsnulog Gospodina (Mk 16, 7), to je poziv na koračanje za Isusom u svjetlu njegove smrti i uskrsnuća, ponuda ponovnog zajedništva s Isusom i međusobno. U liku učenika Marko je svojim povijesnim čitateljima pokazao da je moguća obnova zajedništva s Isusom i s Crkvom, koja je otvorena za sve: »marginalizirane, odbačene, pa čak i za obraćene tlačitelje« (125). Na primjeru učenika koji su posrnuli i zahvalno se vratili u zajedništvo, autor diskretno spominje bolno iskustvo »suradnika s neprijateljem« u redovima Crkve te izvodi potrebu spremnosti na izmirenje s takvom braćom.

Markov prikaz Isusove molitve u Getsemaniju (Mk 14, 32-42) autor centrira

oko molitvenog usklika »Aba – Oče«, jer je molitveno zajedništvo s Ocem Isusa ojačalo za teškoće muke i smrti. Upravo kristološka šokantnost perikope dokaz je povijesne autentičnosti događaja i izvješća. U prizoru Isusova umiranja prema Luki 23, 33-43 autor je posebno obradio lik obraćenog zločinca. Isus obećava spasenje zločincu koji se distancirao od svoje zločinačke prošlosti, prihvatio osudu kao pravednu kaznu i izrazio pouzdanje u Isusa. Iz ovog prizora izvodi autor impulse za posredničko djelovanje Crkve nakon ratnog sukoba. Isusov vapaj Ocu s križa (Mk 15, 34) autor je istražio u svjetlu pouzdane molitve starozavjetnog patnika u Psalmu 22. Isus prihvaća volju Očevu i u situaciji potpune napuštenosti »zato jer zna da je to jedini put koji vodi do ispunjenja Božjeg plana spasenja« (164).

Pri proučavanju Pavlova stava prema židovskim sunarodnjacima autor se usredotočio na napetost između 1 Sol 2, 14-16 gdje su Židovi prikazani kao protivnici Boga i ljudi i Rim 9–11 gdje Židovi ostaju narod Božjih obećanja iako kao zajednica ne prihvaćaju Isusa za Mesiju. U prvom slučaju Pavao Židove Soluna gleda u svjetlu svoga navjestiteljskog djelovanja i žestoko reagira zato što su se suprotstavili njegovu evangeliziranju u tom grčkom gradu. Sličnom oštrinom se služi u drugim poslanicama kad se brani od protivnika druge vrste. U paraboli o divljoj maslini (Rim 11, 16-24) Pavao podsjeća krštene pogane da ne nose oni korijen nego korijen stabla nose njih. Pavao je znao da mu sunarodnjaci u Jeruzalemu rade o glavi, a ipak je pošao u Jeruzalem nakon trećeg misijskog putovanja. Tu je bio uhićen i optužen za navodno odnarođivanje Židova dijaspore. Iz ovog povijesnog okvira mi kršćani trebamo tumačiti Pavlove izreke o Židovima.

Da bi krštenike Korinta potaknuo na odgovorno služenje vjerničkom slobodom

u pitanju blagovanja mesa žrtvovanog idolima, Pavao je u 1 Kor 9, 1-18 obrazložio kako se dobrovoljno odriče svoga prava na uzdržavanje prilikom propovijedanja evanđelja. Radi svojim rukama za uzdržavanje sebe i suradnika da ne opterećuje malobrojnu zajednicu vjernika. Naš autor je obradio taj odsjek u okviru 1 Kor 8–10 gdje Pavao odgovara na upit Korinćana o blagovanju mesa žrtvovanog idolima, oslonivši se na načelo u 1 Kor 8, 11: »tko insistira na korištenju vlastitog prava, a bez spremnosti na odricanje, taj može ugroziti spasenje bližnjega« (208). Pavao se odricao svoga prava slobodno, iz ljubavi. Potaknuo je kršćanike Korinta da postupaju slično, kadgod bi svojom slobodom mogli smutiti u vjeri »nejake«. Autor predlaže nama današnjim pastoralnim djelatnicima da se nadahnjujemo Pavlovim primjerom nebogaćenja u navjestiteljskoj službi (222).

Izvršnom znanstvenom prinovom u teologiji na hrvatskom smatram autorovo predavanje sa simpozija »Kršćanstvo i pamćenje« koji je organizirao Franjevački institut za kulturu mira u Trogiru 15.–17. svibnja 2003. Autoru je tada bilo omogućeno da kratko priopći rezultate svoga istraživanja o Bibliji kao knjizi pamćenja a sada možemo čitati cjelovit tekst (225-252). Biblija je kolektivno pamćenje naroda Božjega, ali kreativno pamćenje vraćanjem na korijen iz promijenjenih povijesnih prilika. Tako su i Tužaljke zorno priznanje krivnje za stradanja. Osnovni događaj pamćenja su izlazak iz Egipta i drugi Božji zahvati. Liturgija podsjeća Izraelce na nekadašnje Božje zahvate i potiče na sadašnje vršenje Božjih zapovijedi. Spomen na Božje zahvate čini Izrael moralno drugačijim u poganskom okruženju, ali ga ne smije činiti umišljenim. Sjećanje na pojedinačne i zajedničke nesreće otvara mogućnost novoga početka: »Kazna je postigla svoj cilj ako prijestupnika potakne na obraćenje« (252).

Divna bibličarska novost je i tema o globalizaciji Rimskog carstva ukoliko je pogodovala širenju kršćanstva (253-277). Kako god »rimski mir« i »rimsko pravo« bili nametani i čuvani vojnom silom, oni su stvorili politički i kulturni okvir za propovjednike evanđelja u zemljama i narodima Sredozemlja. To su olakšavale i rimske ceste kojima su se brzo kretali vojnici, trgovci, stoički propovjednici ali i kršćanski misionari. Tim istim cestama i lađama putovali su donositelji Pavlovih poslanica, a grčki jezik bio je sveopći jezik sporazumijevanja. Rimska globalizacija učinila je zemlje Sredozemlja jedinstvenim društveno-političkim i ekonomsko-kulturnim prostorom, a to je olakšalo prerastanje kršćanstva u univerzalnu religiju.

U poglavlju o ljudskim pravima u svjetlu Biblije naš autor posvećuje posebnu pozornost Pavlovu učenju o kršćanskoj slobodi te brižnoj razlici između lojalnosti prema državnoj vlasti ukoliko garantira red i štiti opće dobro (Rim, 1 Pt, 1 Tim), ali i otporu totalitarnoj državi kada vlastite građane diskriminira zbog njihove monoteističke vjere (Otk). Vidi posebnu primjenjivost na područje ljudskih prava u Isusovu antropocentričnom tumačenju starozavjetnih zakona i propisa.

Sve tri teme u Dodatku razrađuju hermeneutska načela katoličkog učiteljstva za tumačenje Svetoga pisma u duhu smjernica Drugog vatikanskog sabora: kako dovoljno uočavati razlike u kristologiji ali i zajedničku vjeru kod pojedinih novozavjetnih pisaca, zatim kako iz različitih metoda tumačenja Svetoga pisma koristiti ono što Bibliju pojašnjava kao knjigu Crkve te kako vrednovati Stari zavjet kao Bibliju *današnjih Židova*, ali i zbirku svetih knjiga iz kojih su čitali Gospodin Isus i apostoli.

Na kraju je naveden popis upotrijebljene literature (345-356) koji obuhvaća preko 250 naslova knjiga i članaka. Ko-

mentar Markova evanđelja od M. Limbecka naveden je samo na njemačkom izvorniku, ali je ta knjiga 1999. god. prevedena na hrvatski. Također Schnackenburgovu knjigu o liku Isusa u četiri evanđelja navodi samo na njemačkom, a i ona je prevedena na hrvatski 1997. god. Isto je učinjeno s knjigom Thomasa Södinga *Više od knjige* koju je preveo I. Dugandžić a izdala KS 2001.

Svi prilozii izrasli su iz autorova iskustva predavanja na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu te su namijenjeni studentima i profesorima teologije, ali i drugim kršćanskim intelektualcima. Proučavatelji Riječi Božje na hrvatskom mogu u ovoj knjizi naći znanstvenu i katoličku građu o obrađenim odlomcima Staroga i Novoga zavjeta. Autoru čestitam, knjigu preporučujem!

Mato Zovkić

B. VULETA – R. ANIĆ –
I. MILANOVIĆ-LITRE (prir.),
Kršćanstvo i pamćenje. Kršćansko pamćenje i oslobođenje od zlopamćenja. Zbornik radova s međunarodnog simpozija, Trogir, 15.-17. svibnja 2003., Franjevački institut za kulturu mira i Hrvatski Caritas (CroPax 5), Split – Zagreb, 2004., 414 stranica.

U okviru zajedničkoga projekta »CroPax«, Franjevački institut za kulturu mira u Splitu i Hrvatski Caritas svojim vrlo vrijednim izdanjima već nekoliko godina nastoje istaknuti važnost kulture mira u Hrvatskoj i u okolnim zemljama. Sami naslovi njihovih, do sada objavljenih, djela na hrvatskome i engleskome jeziku (»Oprost i pomirenje«, »Razgovori o opraštanju«, »Mir u

Hrvatskoj«, »Oprost i pomirenje – izazov Crkvi i društvu«) znakovito poručuju da je mir među religijama i Crkvama, između naroda i kultura, u društvu i u Crkvi nemoguć bez promišljanja i ostvarivanja temeljnih ljudskih djelatnosti kao što su oprost i pomirenje. Najnoviji Zbornik »CroPax«, »Kršćanstvo i pamćenje«, izvrsno se naslanja, nastavlja i produbljuje već započeta razmišljanja o miru u svjetlu oprosta i pomirenja. To znači da za ostvarenje mira nisu dovoljni samo oprost i pomirenje, nego također i ispravno shvaćeno pamćenje: oprost i pomirenje uvjeti su mogućnosti istinskoga pamćenja, ali i obrnuto.

Zbornik »Kršćanstvo i pamćenje« plod je međunarodnoga simpozija o kršćanstvu i pamćenju, održanoga 15.-17. svibnja 2003. g. u Trogiru. Simpozij je uspio okupiti velik broj hrvatskih i inozemnih znanstvenika iz raznih područja znanosti, teologije, sociologije, psihologije, povijesti, umjetnosti. Već se tu uviđa značajnost Simpozija i objavljenih članaka u Zborniku, jer se problemu pamćenja nije htjelo pristupiti jednostrano, već s različitih gledišta. Zbornik je podijeljen u sedam tematskih cjelina, kojima prethode predgovor priređivača te uvodni govor Bože Vulete, ravnatelja Franjevačkoga instituta za kulturu mira u Splitu.

Prva tematska cjelina nosi naslov »Biblija i crkvena tradicija«. U njoj autori pokušavaju tumačiti kršćansko pamćenje s biblijskoga i crkveno-tradicionalnoga gledišta. Tako Anto Popović (»Biblija kao knjiga pamćenja«) i Adalbert Rebić (»Pamćenje i čišćenje pamćenja u Svetom pismu i izraelskom narodu«) naglašavaju da je Biblija, kao takva, knjiga pamćenja te da je čišćenje pamćenja u Svetome pismu temeljna sastavnica čovjekova odnosa prema Bogu. Mato Zovkić (»Spomen na Pavla u novozavjetnim poslanicama«) ukazuje na važnost spomena na Pavla u Novome